

Projekt "Jačanje procesnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku u Hrvatskoj"

Projekt provodi Hrvatski pravni centar u partnerstvu s Hrvatskom udrugom za europsko kazeno pravo i Hrvatskim udruženjem za kaznene znanosti i praksu.

JAČANJE PROCESNIH PRAVA OSUMNJIČENIKA I OKRIVLJENIKA U KAZNENOM POSTUPKU U HRVATSKOJ: PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE NORMATIVNOG OKVIRA I PRAKSE

SADRŽAJ

UVODNE NAPOMENE	2
1. PRAVO NA OBAVJEŠTAVANJE	3
1.1. Rezultati uvodne studije	3
1.2. Rezultati istraživanja prakse	4
1.3. Preporuke za unapređenje normativnog okvira i prakse	5
2. PRAVO NA BRANITELJA	7
2.1. Rezultati uvodne studije	7
2.2. Rezultati istraživanja prakse	7
2.3. Preporuke za unapređenje normativnog okvira i prakse	8
3. PRAVO NA TUMAČENJE I PREVOĐENJE	9
3.1. Rezultati uvodne studije	9
3.2. Rezultati istraživanja prakse	9
3.3. Preporuke za unapređenje normativnog okvira i prakse	10

Projekt sufinanciraju Program za pravosuđe Europske unije i Ured za udruge Vlade RH.

Za sadržaj ovog dokumenta odgovorni su isključivo Hrvatski pravni centar, Hrvatska udruga za europsko kazeno pravo i Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu i ne može se ni u kojem slučaju smatrati da odražava stavove Europske komisije i Ureda za udruge Vlade RH.

JACHANJE PROCESNIH PRAVA OSUMNJIČENIKA I OKRIVLJENIKA U KAZNENOM POSTUPKU U HRVATSKOJ:

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE NORMATIVNOG OKVIRA I PRAKSE¹

UVODNE NAPOMENE

Istraživanje u sklopu projekta „*Jačanje procesnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku u Hrvatskoj*“ provedeno je u dva dijela. U prvom su dijelu analizirani utjecaji koje je kazneno pravo Europske unije izvršilo i izvršava na hrvatsko kazneno procesno pravo kroz postupak transponiranja triju direktiva kojima se na razini Europske unije harmoniziraju neka od temeljnih prava okrivljenika u kaznenom postupku – pravo na tumačanje i prevođenje, pravo na obavještanje (o pravima i optužbi) te pravo na branitelja. Analiza, čiji je cilj bio detektirati točke na kojima normativna rješenja hrvatskog kaznenog procesnog zakonodavstva dovode u pitanje učinkovitu implementaciju EU standarda, počivala je na spoznajama koje se crpe iz četiriju izvora: prava Europske unije, standarda razvijenih u judikaturi Europskog suda za ljudska prava, komparativnih pravnih rješenja te hrvatskog normativnog okvira.² Rezultati provedene analize su se koristili kao osnova za provedbu drugog, empirijskog dijela istraživanja, u kojem se analizirala hrvatska pravna normativna i praktična stvarnost. Cilj istraživanja bio je, kroz analizu normativnog okvira i iskustava četiri skupine praktičara, detektirati i analizirati nedostatke postojećeg normativnog uređenja i prakse. Istraživanje se sastojalo od dvije faze: u prvoj fazi istraživanje je provedeno polustrukturiranim intervjuima s policijskim službenicima, državnim odvjetnicima, sucima i braniteljima, a u drugoj, radi produbljivanja spoznaja i razjašnjenja preostalih nejasnoća, metodom fokus-grupa s istim skupinama ispitanika.³

¹ Ove preporuke se temelje na istraživanju provedenom u sklopu projekta „*Jačanje procesnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku u Hrvatskoj*“ od listopada 2015. do listopada 2016. godine. Autori preporuka su dr. sc. Elizabeta Ivičević Karas, izvanredna profesorica na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, te dr. sc. Zoran Burić i dr. sc. Marin Bonačić, docenti na istoj Katedri. Preporuke je razmotrio Panel eksperata, koji je u svojstvu stručnog tijela Projekta pratio implementaciju projektnih aktivnosti.

Projekt sufinanciraju Program za pravosuđe Europske unije i Ured za udruge Vlade RH, a provodi ga Hrvatski pravni centar u partnerstvu s Hrvatskom udrugom za europsko kazneno pravo i Hrvatskim udruženjem za kaznene znanosti i praksu. Projekt se provodi u suradnji s Pravnim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu te uz potporu Državnog odvjetništva RH, Hrvatske odvjetničke komore, Ministarstva unutarnjih poslova RH i Vrhovnog suda RH.

Za sadržaj ovog dokumenta odgovorni su isključivo autori i ne može se ni u kojem slučaju smatrati da odražava stavove Europske komisije ili Ureda za udruge Vlade RH.

² Rezultati ovog dijela istraživanja - uvodne studije, objavljeni su u obliku prethodnog znanstvenog priopćenja u „Hrvatskom ljetopisu za kaznene znanosti i praksu“: Ivičević Karas, E.; Burić, Z.; Bonačić, M., Unapređenje procesnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku: pogled kroz prizmu europskih pravnih standarda, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 1(2016), str. 11- 58.

³ Rezultati drugog, empirijskog dijela istraživanja objavljeni su u obliku izvornog znanstvenog rada u „Hrvatskom ljetopisu za kaznene znanosti i praksu“: Ivičević Karas, E.; Burić, Z.; Bonačić, M., Prava obrane u različitim stadijima hrvatskog kaznenog postupka: rezultati istraživanja prakse, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 2(2016), str. 509 – 545.

U nastavku se u sažetom obliku iznose rezultati provedenog istraživanja (uvodne studije i istraživanja prakse), te preporuke za unapređenje hrvatskog normativnog okvira i prakse ostvarivanja prava obrane u kaznenom postupku (prava na obavješćavanje, prava na branitelja, te prava na tumačenje i prevođenje).

Preporuke su popraćene napomenama o tome u kojoj su mjeri s njima kompatibilna rješenja sadržana u Prijedlogu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku iz siječnja 2017. (Prijedlog ZIDZKP). Pri tome valja istaknuti da su direktive o pravu na obavješćavanje te tumačenje i prevođenje ranijim zakonodavnim izmjenama već transponirane u Zakon o kaznenom postupku, te stoga nisu bile okvir za donošenje Prijedloga ZIDZKP koji u prvome redu uređuje ostvarivanje prava na branitelja. S druge strane, budući da je provedeno istraživanje obuhvatilo širu problematiku ostvarivanja prava obrane, preporuke ukazuju i na potrebu unapređenja ne samo prava na branitelja, nego i prava na obavješćavanje te prava na tumačenje i prevođenje u kaznenom postupku.

1. PRAVO NA OBAVJEŠTAVANJE

1.1. Rezultati uvodne studije

U pogledu prava koja su zajamčena Direktivom o pravu na obavješćavanje (Direktiva 2012/13/EU) valjalo je istražiti kako se prava koja su transponirana u hrvatski pravni sustav primjenjuju u praksi te je li način na koji se primjenjuju u praksi sukladan sa zahtjevima Direktive. U tom je smislu bilo potrebno istražiti:

1. Na koji se način u hrvatskom pravnom sustavu osumnjičenici i okrivljenici obavješćavaju o svojim pravima. Jesu li informacije koje im se daju dovoljno razumljive i poduzimaju li nadležna tijela kaznenog progona i sud potrebne mjere kako bi im ta prava učinila razumljivima i dostupnima?
2. Ispunjava li pisana pouka o pravima uhićenika koja postoji u našem pravnom sustavu, s obzirom na svoj sadržaj, zahtjeve koje pred takvu pouku postavlja Direktiva?
3. Na koji se način u hrvatskom pravnom sustavu druge osobe kojima je za potrebe kaznenog postupka oduzeta sloboda obavješćavaju o svojim pravima i je li to dovoljno da bi se ispunili zahtjevi Direktive?
4. Što u hrvatskom pravnom sustavu znači obavješćavanje osumnjičenika, okrivljenika i uhićenika o optužbama koje postoje protiv njih? Koliko detaljne informacije se daju tim kategorijama osoba i je li način na koji se te informacije daju i njihov opseg dovoljan da se ispune zahtjevi Direktive?
5. Je li u hrvatskom pravnom sustavu i na koji način potrebno urediti pravo osumnjičenika, okrivljenika i uhićenika na uvid u tzv. policijski spis predmeta kako bi se zadovoljili zahtjevi Direktive?
6. Je li način na koji u hrvatskom pravnom sustavu osumnjičenici, okrivljenici, uhićenici i ostale osobe kojima je za potrebe kaznenog postupka oduzeta sloboda ostvaruju pravo na uvid u spis predmeta sukladan zahtjevima Direktive?

1.2. *Rezultati istraživanja prakse*

Rezultati istraživanja o načinu na koji se u praksi ostvaruje osumnjičeničko i okrivljeničko pravo na obavještanje o pravima i o optužbi pokazali su da najveći problemi vezano uz ostvarivanje tih prava postoje u najranijim fazama kaznenoga postupka, odnosno u fazi policijskoga postupanja u vezi s kaznenim postupkom. U odnosu na obavještanje o pravima osumnjičenika ti se nedostaci odnose prije svega na činjenicu da se osoba koja je osumnjičena da je počinila kazneno djelo, a koja u vezi s tom sumnjom još nije uhićena niti je protiv nje poduzeta neka formalna dokazna radnja, u znatnom broju slučajeva ne obavještava o pravima. Jednako vrijedi i za osobu u odnosu na koju se tijekom provođenja obavijesnog razgovora pojavi sumnja da je počinila kazneno djelo. U odnosu na obavještanje osumnjičenika o optužbi problemi u praksi manji su nego kod obavještanja osumnjičenika o pravima te sve kategorije osoba koje su bile predmet ovog istraživanja u odnosu na policijsku fazu postupka dobivaju barem minimalnu obavijest o optužbi, i to kao naznaku naziva kaznenog djela za koje se sumnja, uz navođenje članka KZ-a kojim je to kazneno djelo definirano.

Uočene probleme u praksi vezane uz obavještanje osumnjičenika o pravima u policijskoj fazi postupanja moguće je objasniti razlozima koji se mogu podijeliti u dvije skupine. U prvu skupinu razloga pripadaju oni koji se odnose na teškoće u razlikovanju između različitih procesnih uloga u najranijim fazama postupka. Policijskim je službenicima objektivno u određenim situacijama teško procijeniti trebaju li prema određenoj osobi postupati kao prema građaninu ili kao prema osumnjičeniku. U tom je kontekstu razumljivo da je policijskim službenicima lakše osloniti se na neki konkretni procesni trenutak, kao što su uhićenje ili poduzimanje dokazne radnje, kao kriterij za povlačenje granice između statusa građanina i osumnjičenika. Druga skupina razloga odnosi se na činjenicu da je policijska faza postupka, u usporedbi s državnoodvjetničkom i sudskom, regulirana znatno manjim brojem odredaba koje se odnose na različite procesne forme kao garancije zaštite temeljnih ljudskih prava okrivljenika i drugih osoba koje se nađu u žarištu interesa državnih represivnih tijela. Međutim, najznačajnija novina koju donose direktive čije su odredbe bile predmet ovoga istraživanja i jest protezanje jamstava zaštite temeljnih ljudskih prava osumnjičenika i okrivljenika i na fazu policijskoga postupanja, koja je kod nas tradicionalno, posebno u fazi obavijesnih razgovora, bila oslobođena čvrstih okova takvih jamstava.

U odnosu na državnoodvjetničku fazu postupanja zaključak je istraživanja da se zakonske odredbe koje se odnose na obavještanje okrivljenika o pravima i o optužbi dosljedno primjenjuju u praksi. Određeno nezadovoljstvo branitelji su iskazali u odnosu na način na koji se u praksi ostvaruje pravo na uvid u spis predmeta. Stoga je potrebno dodatno razmotriti mogu li se mehanizmi uspostavljeni u praksi kroz koje se to pravo ostvaruje optimizirati na način da se obrani omogući učinkovito ostvarivanje prava na uvid u spis predmeta, a da se time ne nameću nerazmjerne obveze državnom odvjetništvu.

Uspjeh zakonskih odredaba o pisanoj pouci o pravima potvrđuju ne samo rezultati istraživanja u odnosu na državnoodvjetničku nego i na sudsku fazu postupka. Svi su se sudionici istraživanja složili da je dosljedna primjena zakonskih odredaba o obavještanju okrivljenika o pravima kroz dostavu pisane pouke o pravima pridonijela obaviještenosti okrivljenika o njegovim pravima u sudskoj fazi postupka.

1.3. Preporuke za unapređenje normativnog okvira i prakse

1. Potrebno je od najranijih faza postupka osigurati da su sve osobe koje su osumnjičene da su počinile kazneno djelo na odgovarajući način obavještene o svojim pravima i o onome što im se stavlja na teret. Ispunjenje ove zadaće podrazumijeva detaljnije zakonsko reguliranje položaja osumnjičenika tijekom predistražne faze postupka u kojoj dominira policijsko postupanje u vezi s kaznenim postupkom, posebno tijekom provođenja obavijesnih razgovora s osumnjičenikom.
2. Vezano uz prvu preporuku, potrebno je zakonski regulirati način na koji se osoba koja je u vezi s kaznenim postupkom stekla status osumnjičenika obavještava o svojim pravima i o onome što joj se stavlja na teret. Te je odredbe potrebno ugraditi u Zakon o kaznenom postupku te je njima potrebno definirati: a) trenutak u kojem se osumnjičenik obavještava o pravima i o optužbi, b) način na koji se osumnjičenik obavještava o pravima i o optužbi, c) sadržaj pouke o pravima i o optužbi, d) obveze policije vezano uz utvrđivanje da je osumnjičenik razumio svoja prava i ono što mu se stavlja na teret, e) postupak odricanja od pojedinih prava, i f) posljedice povrede ovih odredaba, odnosno procesne i/ili izvanprocesne sankcije za situacije u kojima su policijski službenici od osumnjičenika prikupljali obavijesti u vezi s kaznenim djelom koje mu se stavlja na teret, a bez da je prethodno osumnjičenik obavješten o svojim pravima i o onome što mu se stavlja na teret. Postojeću pouku o pravima uhićeniku potrebno je nadopuniti tako da, osim razloga uhićenja, sadrži i osnovne informacije o kaznenom djelu koje se uhićeniku stavlja na teret.
3. Budući da je istraživanje pokazalo uspjeh u praktičnoj primjeni pisane pouke o pravima okrivljeniku, potrebno je razmotriti mogućnost da se i za osumnjičenike u fazi policijskog postupanja uvede takva pisana pouka o pravima.
4. Razmotriti mogućnost da se, kako bi se u praksi omogućilo lakše razlikovanje između građana i osumnjičenika, propišu jasniji zakonski kriteriji za tu svrhu. Iako se radi o činjeničnom pitanju, bilo bi poželjno da, barem na načelnoj razini, postoje određeni zakonski kriteriji koji bi se kasnije nužno morali razraditi kroz praksu.
5. Sve što je prethodno kazano za osumnjičenike vrijedi i za osobe koje tijekom provođenja obavijesnog razgovora steknu status osumnjičenika i za osumnjičenike koji su prisilno dovedeni u policijsku postaju.
6. Mišljenje projektnog tima je da se preporuke 1. – 3. i 5. mogu ispuniti na način koji je u skladu sa odredbama i smislom direktiva jedino na način da se radnja prikupljanja obavijesti od osumnjičenika više ne može provoditi na način na koji je to sada uređeno Zakonom o kaznenom postupku i Zakonom o policijskim poslovima i ovlastima, već kroz detaljno zakonsko uređenje radnje ispitivanja osumnjičenika od strane policijskih službenika. U skladu s tim, od osobe osumnjičene za kazneno djelo policijski službenici ne mogu prikupljati obavijesti kroz izvidnu radnju čiji način provođenja nije uređen Zakonom o kaznenom postupku, već jedino kroz zakonski detaljno reguliranu radnju ispitivanja osumnjičenika. S tim

u vezi, potrebno je zakonski urediti način poduzimanja te radnje te mogućnost njezine uporabe kao dokaza u kaznenom postupku.

7. Razmotriti mogućnosti unapređenja u praksi postojećeg sustava kroz koji okrivljenici i njihovi branitelji ostvaruju pravo na uvid u spis predmeta u prostorijama državnog odvjetništva.

Odredbe Prijedloga ZIDZKP, kojima se uređuje položaj osumnjičenika tijekom predistražne faze postupka kojom dominira policijsko postupanje, u najvećem su dijelu kompatibilne s preporukama 1 – 6. Preporuka 7 se odnosi na praksu, a ne normativnu regulaciju. Naime, sukladno preporukama, Prijedlog ZIDZKP u cilju jasnog razlikovanja procesnog položaja građanina i osumnjičenika, sadrži izmijenjenu definiciju osumnjičenika kao osobe „u odnosu na koju postoje osnove sumnje da je počinila kazneno djelo i protiv koje policija ili državno odvjetništvo poduzimaju radnje u cilju razjašnjenja te sumnje“ (čl. 59. Prijedloga ZIDZKP, u odnosu na čl. 202. st. 2. t. 1. ZKP). Uvođenje materijalne definicije osumnjičenika nužan je preduvjet uređenja njegovog procesnog položaja u najranijim fazama postupka. No, sukladno preporuci 4, valjalo bi dodatno raspraviti mogućnosti zakonskog propisivanja kriterija razlikovanja osumnjičenika i građana, budući da je za očekivati da će u praksi najviše nedoumica izazivati ocjena u kojem trenutku osoba koja je pozvana na obavijesni razgovor postaje osumnjičenik, budući da se od tog trenutka aktivira obveza davanja pouke o pravima i formaliziranja policijskog postupanja.

U odnosu na preporuke 1-3 te 5 i 6, Prijedlog ZIDZKP u čl. 67. određuje da se neformalni, obavijesni razgovori mogu voditi samo s građanima, a ne i s osumnjičenicima (predloženi tekst čl. 208. ZKP). Sukladno preporukama, čl. 68. Prijedloga ZIDZKP predviđa da se u čl. 208.a ZKP detaljno uredi pozivanje osumnjičenika na ispitivanje od strane policije, obveza pouke o pravima, sadržaj pouke o pravima, dužnosti policije u odnosu na pouku o pravima i ostvarivanje prava na branitelja, forma ispitivanja osumnjičenika, uključujući obvezatno audio-video snimanje, te procesne sankcije u slučaju nepoštivanja propisane forme (neupotrebljivost dokaza u postupku). U Prijedlogu ZIDZKP međutim nije propisano da pouka o pravima, koju policija prije ispitivanja daje osumnjičeniku koji se odazvao pozivu i osumnjičeniku koji je prisilno doveden, mora biti u pisanoj formi, pa bi s obzirom na preporuku 3, valjalo dodatno razmotriti mogućnost da i ta pouka bude u pisanom obliku.

U odnosu na uhićenika, Prijedlog ZIDZKP također je kompatibilan s preporukama. Naime, prema čl. 34. Prijedloga ZIDZKP, čl. 108. ZKP će detaljnije urediti pouku o pravima uhićeniku, konkretno obvezu policije da provjeri je li uhićenik razumio pouku o pravima, te da ga upozna s posljedicama odricanja od prava na branitelja. No, Prijedlog ZIDZKP ne predviđa da bi postojeću pisanu pouku o pravima uhićeniku iz čl. 108. ZKP trebalo nadopuniti tako da, osim razloga uhićenja, sadrži i osnovne informacije o kaznenom djelu koje se uhićeniku stavlja na teret, što je sadržano u Preporuci 2, pa bi tu mogućnost valjalo dodatno razmotriti.

2. PRAVO NA BRANITELJA

2.1. Rezultati uvodne studije

Prilikom transponiranja odredaba Direktive o pravu na branitelja (Direktiva 2013/48/EU), osim što mora proklamirati osumnjičeničko pravo na branitelja tijekom svakog ispitivanja od strane službenog tijela, zakonodavac mora osigurati adekvatne mehanizme nadzora nad poštivanjem tog prava. U svrhu pronalaženja optimalnog zakonodavnog rješenja, valjalo je istražiti:

1. Na koji način se primjenjuje pouka o pravima tijekom obavijesnih razgovora policije s osumnjičenikom i uhićenikom, posebno pouka uhićeniku o pravu na branitelja?
2. Na koji način se osumnjičenici/okrivljenici odriču od prava na branitelja?
3. Na koje načine se osigurava ostvarivanje povjerljive komunikacije s braniteljem, i koje su posljedice kršenja tog prava?
4. Postoji li potreba propisivanja mogućnosti odgode ili privremenog ograničenja sadržaja prava na branitelja?
5. Na koji način se ostvaruje pravo na obavješćivanje treće osobe i konzularnih tijela, u slučajevima oduzimanja slobode?
6. Na koji način se ostvaruje pravo na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima u slučajevima oduzimanja slobode?
7. Na koji način se ostvaruju participatorna prava branitelja tijekom ispitivanja okrivljenika?

2.2. Rezultati istraživanja prakse

Iz analize sadržaja intervjua i rasprava u fokus-grupama proizlazi da se znatni problemi u ostvarivanju prava na branitelja, kao i prava na obavješćavanje, pojavljuju u najranijoj fazi prethodnog postupka, tijekom obavijesnih razgovora s osumnjičenikom. Iz analize odgovora intervjuiranih policijskih službenika i branitelja proizlazi da u praksi nema jasne diferencijacije, a onda ni ujednačenog načina postupanja u odnosu na različite uloge u kojima se osumnjičenik, sukladno ZKP-u, može ispitivati na obavijesnim razgovorima. Pokazalo se da je pri tome praksa vrlo raznolika i glede ostvarivanja prava na branitelja kao temeljnog prava obrane. Posebno se ističe „siva“ zona ostvarivanja prava na branitelja nakon uhićenja, poglavito tijekom obavijesnih razgovora, koji u pravilu prethode dokaznoj radnji ispitivanja. Slično kao i glede prava na obavješćavanje, moguće je zaključiti da je neujednačena praksa posljedica zakonske nereguliranosti najranije faze postupka, konkretno obavijesnih razgovora.

Nasuprot tome postupak pred državnim odvjetnikom detaljno je reguliran zakonom, pa tako i pravo uhićenika na branitelja i način ostvarivanja tog prava u trenutku poduzimanja dokazne radnje ispitivanja okrivljenika. Odgovori sve četiri skupine ispitanika upućuju na to da u ovoj fazi postupka u praksi nema većih problema. Ipak, valja unaprijediti mogućnosti povjerljive komunikacije okrivljenika i branitelja osiguranjem adekvatnih prostorija za tu namjenu.

Što se tiče postupka pred sudom, u stadiju rasprave, iz rezultata provedenog istraživanja proizlazi da treba unaprijediti mogućnost neometane komunikacije okrivljenika i branitelja, i to odgovarajućom prostornom organizacijom sudnica, u kojima bi okrivljenik sjedio uz branitelja. Jedino na taj način

branitelj može učinkovito ostvarivati svoju procesnu funkciju, odnosno pomagati okrivljeniku u njegovoj obrani, te doprinositi procesnoj ravnoteži među strankama.

2.3. Preporuke za unapređenje normativnog okvira i prakse

1. Potrebno je zakonom zajamčiti pravo na branitelja svakom osumnjičeniku, prilikom svakog ispitivanja, uključujući i ispitivanje od strane policije. Navedeno podrazumijeva „formaliziranje“ radnje policijskog ispitivanja osumnjičenika u materijalnom smislu. Formaliziranje policijskog ispitivanja osumnjičenika podrazumijeva da se ta radnja provodi uz garancije uz koje je provodi i državni odvjetnik, uključujući snimanje audio-video uređajem, koje se danas smatra jednim od najpouzdanijih mehanizama bilježenja osumnjičnikovog/okrivljenikovog iskaza. Takva snimka bi se trebala koristiti kao dokaz.
2. Svako osumnjičnikovo/okrivljenikovo odricanje od prava na branitelja mora biti jasno i nedvosmisleno, te registrirano na audio-video snimci ispitivanja. Osumnjičenik/okrivljenik mora biti svjestan posljedica odricanja od prava na branitelja i tijelo koje provodi ispitivanje to mora provjeriti.
3. Potrebno je zakonom regulirati postupanje policije u situacijama kada, tijekom obavijesnog razgovora, građanin stekne svojstvo osumnjičenika u materijalnom smislu, na način da se s osumnjičnikom ne mogu dalje voditi neformalni, obavijesni razgovori kao s građanima, nego ga se može ispitati isključivo u zakonom propisanoj formi ispitivanja, uz prethodnu pouku o pravima, uključujući i pouku o pravu na branitelja.
4. Treba osigurati odgovarajući prostor za povjerljivo komuniciranje (savjetovanje) okrivljenika i branitelja prije ispitivanja od strane državnog odvjetništva.
5. Treba unaprijediti prostornu organizaciju sudnica, na način da okrivljenik sjedi uz branitelja, a ne na izdvojenom mjestu, kako bi mogli neometano komunicirati i kako bi branitelj mogao učinkovito pomagati okrivljeniku u obrani.

Rješenja koja predviđa Prijedlog ZIDZKP u cijelosti su kompatibilna s preporukama 1-3. Naime, Prijedlog ZIDZKP uvođenjem materijalne definicije osumnjičenika (čl. 59. Prijedloga ZIDZKP, u odnosu na čl. 202. st. 2. t. 1. ZKP), detaljnim uređenjem pouke o pravu na branitelja i formaliziranjem ispitivanja svakog osumnjičenika od strane policije (čl. 67. ZIDZKP u odnosu na čl. 208. ZKP i čl. 68. ZIDZKP u odnosu na čl. 208.a ZKP), u potpunosti je usklađen s preporukama 1 – 3. Preporuke 4 i 5 odnose se na unapređenje prakse, odnosno omogućavanje u praksi ostvarivanja prava na branitelja, uključujući nesmetano i povjerljivo komuniciranje s braniteljem, koja su zajamčena ZKP-om.

3. PRAVO NA TUMAČENJE I PREVOĐENJE

3.1. Rezultati uvodne studije

Analiza zakonodavnog okvira pokazuje da je Direktiva o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima (Direktiva 2010/64/EU) izmjenom i dopunom niza zakona na normativnoj razini u najvećem dijelu transponirana u hrvatski pravni sustav. Budući da je kakvoća tumačenja i prevođenja ključni koncept Direktive, trebalo je ispitati kako se prava koja propisuje ostvaruju u praksi, osobito:

1. Na koji način se ostvaruje pravo okrivljenika na tumačenje i prevođenje u praksi tijela kaznenog postupka i koji se problemi javljaju?
2. Na koji način se ostvaruje pravo na tumačenje i prevođenje osumnjičenika prilikom prikupljanja obavijesti od strane policije?
3. Na koji način funkcioniraju popisi stalnih sudskih tumača te na koji način se vrši izbor tumača u pojedinom predmetu?
4. Je li dostupnost odgovarajućih tumača osigurana na cijelom prostoru RH?
5. S tim u vezi, u kojoj mjeri se koriste komunikacijska tehnološka sredstva navedena u Direktivi: videokonferencijska veza, telefon ili internet?
6. U kojoj mjeri visina novčane naknade tumačima u Hrvatskoj utječe na kakvoću tumačenja i prevođenja?
7. Je li hrvatski sustav imenovanja i osposobljavanja sudskih tumača zadovoljavajući u usporedbi s drugim državama članicama?

3.2. Rezultati istraživanja prakse

Nakon provedenih intervjua dobivena je produbljena slika kako se pravo na tumačenje i prevođenje u kaznenom postupku ostvaruje u pojedinom stadiju kaznenog postupka. U istraživanju je utvrđeno na koji se način utvrđuje da postoji potreba za tumačenjem. U svim skupinama ispitanika kao glavni kriterij uzima se izjava osumnjičenika ili okrivljenika da ne govori ili ne razumije hrvatski jezik. To se može ocijeniti dobrom praksom jer osobe koje odlučuju nemaju posebno znanje potrebno za procjenu je li u konkretnom slučaju tumač potreban i na ovaj se način u korist okrivljenika smanjuje mogućnost pogrešne odluke. Jedina razlika u ostvarenju prava na tumača primijećena je u slučaju obavijesnih razgovora s osumnjičenicima, kada policija u nekim slučajevima koristi vlastite službenike koji govore strane jezike, a tek podredno tumače. Takav način tumačenja ili nuđenje engleskog jezika kao alternative za komunikaciju kao problem su istakli i neki branitelji, a posljedica je načina na koji su uređena prava osumnjičenika u tom najranijem stadiju postupka.

U istraživanju je razjašnjen i način odabira tumača u konkretnom predmetu. Ukratko se mogu identificirati dva sustava izbora tumača s popisa stalnih sudskih tumača. Prema prvom, tumači se ravnomjerno pozivaju prema redoslijedu na popisu, a prema drugom se u odabiru koriste ranija iskustva s kvalitetom i brzinom rada te preporuke. Prisutne su i kombinacije ta dva sustava. Za razliku od toga kod manje zastupljenih jezika nekad su na raspolaganju samo jedan ili dva tumača, ili se koriste *ad hoc* tumači. Iako su sve skupine ispitanika u određenim slučajevima imale teškoće s pronalaskom tumača (npr. noću ili vikendom), na kraju je uvijek pronađeno rješenje, u jednom

slučaju čak i tako da je okrivljenik pristao na ispitivanje na engleskom jeziku. Pritom se nijedna skupina nije služila komunikacijskim tehnološkim sredstvima za osiguranje tumačenja. Ispitanici su naveli i niz argumenata protiv takva načina osiguranja tumačenja. U budućnosti treba poduzeti mjere kako bi se tijelima kaznenog postupka olakšao pronalazak tumača s popisa ovlaštenih sudskih tumača, npr. vođenjem dodatnog popisa dežurnih tumača, onih koji simultano tumače ili koji samo prevode dokumente.

Pravo na tumačenje komunikacije između okrivljenika i branitelja u pravilu je prepoznato.⁴ Ipak, utvrđeno je da način ostvarenja tog prava nije zadovoljavajući i trebalo bi bolje urediti način njegova ostvarenja.⁵ Naime sadašnje rješenje, prema kojemu se okrivljeniku i branitelju daje neko kraće vrijeme za komunikaciju uz pomoć tumača prije početka radnje ili im se daje da se nakratko odvoje, ne može se smatrati zadovoljavajućim. Treba propisati na koji način okrivljenici, kada je potrebno radi zaštite pravičnosti postupka, mogu besplatno (odnosno na teret proračuna) dobiti pomoć tumača za prevođenje razgovora i dopisivanje s braniteljem radi pripreme obrane, podnošenje pravnog sredstva ili lijeka ili poduzimanje drugih radnji u postupku (čl. 8. st. 8. ZKP-a). Navedeno pravo treba osigurati i onda kada se ne radi o radnji pred tijelom kaznenog postupka.

Ostvarenje prava na prevođenje u državnim odvjetništvima i na sudovima u pravilu se ostvaruje na način da se prevode i svi dodatni dokumenti koje okrivljenik ili branitelj zahtijevaju, a katkad i cijeli spis. Vjerojatno zbog toga većina ispitanika nije bila u situaciji odbijati zahtjeve za prevođenjem dodatnih dokumenata. U policijskim prostorijama obično se prevode pouka o pravima i izvješća o uhićenju i dovođenju te svi dokumenti koji se osumnjičenicima predaju. Pritom postoje već unaprijed pripremljeni obrasci na više različitih jezika. U praksi se ne koristi mogućnost usmenog prevođenja dokumenta ili prevođenja njegova sažetka, a naveden je i niz razloga protiv korištenja takva sažetka u kaznenom postupku. Nekorištenje instituta usmjerenih na ostvarenje ekonomičnosti tumačenja i prevođenja moglo bi biti povezano s nepostojanjem stručnog usavršavanja pravosudnih dužnosnika i drugih sudionika kaznenog postupka o tumačenju i prevođenju u kaznenom postupku.

Ispitanici su rijetko imali slučajeve u kojima je okrivljenik prigovarao kakvoći tumačenja, a nisu se susreli s prigovorima na kakvoću prevođenja. Kao kontrolna skupina branitelji su u pravilu također, uz pojedinačne iznimke i prigovore na već opisanu praksu tumačenja okrivljeniku za vrijeme obavijesnih razgovora, bili zadovoljni ostvarenjem prava na tumačenje i prevođenje u kaznenom postupku. Jedno i drugo može se smatrati pokazateljima zadovoljavajuće kakvoće tumačenja i prevođenja.

3.3. Preporuke za unapređenje normativnog okvira i prakse

1. Treba izričito propisati pravo osumnjičenika koji se poziva na obavijesne razgovore na tumačenje i prevođenje ako ne govori ili ne razumije hrvatski jezik.
--

2. Treba poduzeti mjere kako bi se tijelima kaznenog postupka olakšao pronalazak tumača s popisa ovlaštenih sudskih tumača. Tako bi se, po uzoru na popise odvjetnika, moglo voditi poseban popis dežurnih tumača, koji se odazivaju pozivima radnim danom iza 16 sati,

⁴ Iznimka su dva ispitanika u skupini policijskih službenika, koji ne smatraju da se pravo na tumačenje odnosi na komunikaciju između okrivljenika i branitelja. Takav stav u praksi vjerojatno dovodi do nemogućnosti ostvarenja toga prava za vrijeme obavijesnih razgovora.

⁵ Ispitanici su naveli da se u većini slučajeva radi o okrivljenicima u istražnom zatvoru.

subotom, nedjeljom, neradnim danom i praznikom⁶ ili popis tumača koji samo prevode dokumente. Također, jedan od prijedloga na fokus-skupinama bio je da se tumači ocjenjuju.

3. Treba propisati na koji način okrivljenici, kada je potrebno radi zaštite pravičnosti postupka, mogu besplatno (odnosno na teret proračuna) dobiti pomoć tumača za komunikaciju „koja se izravno tiče svih ispitivanja ili rasprava u postupku, podnošenja žalbe ili drugih zahtjeva u postupku“ s braniteljem (čl. 2. st. 2. Direktive), odnosno na prevođenje razgovora i dopisivanja s braniteljem radi pripreme obrane, podnošenje pravnog sredstva ili lijeka ili poduzimanja drugih radnji u postupku (čl. 8. st. 8. ZKP). Dakle, navedeno pravo treba osigurati i onda kada se ne radi o radnji pred tijelom kaznenog postupka (kada se za tumačenje komunikacije između okrivljenika i branitelja koristi tumač angažiran za tu radnju).

4. U skladu sa čl. 3. st. 5. Direktive, treba u ZKP-u propisati pravo žalbe na odluku kojom se utvrđuje da nije potrebno prevesti neke dokumente ili njihove ulomke. Zakonodavac to nije propisao u čl. 8. ZKP-a i to je izazvalo prijemore u praksi, koje treba otkloniti.⁷

5. Istraživanje je pokazalo da se u praksi u pravilu ne primjenjuju instituti usmjereni na ostvarenje ekonomičnosti tumačenja i prevođenja (korištenje tehničkih sredstava za tumačenje i usmeno prevođenje dokumenata ili njihovih sažetaka). U stručno usavršavanje pravosudnih dužnosnika treba uvesti edukaciju o tumačenju i prevođenju u kaznenom postupku na kojoj bi se razmatrala uporaba navedenih instituta kao i kriteriji za utvrđenje koje dokumente treba prevoditi kao bitne.

Rješenja koja predviđa Prijedlog ZIDZKP u cijelosti su kompatibilna s preporukama 1 i 4. Naime, u odnosu na preporuku 1, Prijedlog ZIDZKP uređuje koje pouke o pravima sadrži poziv osumnjičeniku. Poziv osumnjičeniku, među ostalim, sadrži i pouku o pravu na tumačenje i prevođenje sukladno članku 8. ZKP-a (čl. 68. Prijedloga ZIDZKP koji uređuje čl. 208.a Zakona) što je u skladu s preporukom 1. Razlika u odnosu na preporuku je u tome što se više ne radi o neformalnom obavijesnom razgovoru, nego formaliziranom ispitivanju osumnjičenika. U odnosu na preporuku 4, Prijedlog ZIDZKP u čl. 3. kojim se mijenja čl. 8. st. 6. ZKP-a dodaje novu rečenicu da „Protiv rješenja kojim se odbija zahtjev okrivljenika da se pisano prevede dokaz ili njegov dio za koji okrivljenik smatra da je nužan za korištenje procesnih prava obrane, okrivljenik ima pravo žalbe.“, što je u potpunosti u skladu s preporukom 4.

⁶ Što bi se moglo i posebno honorirati.

⁷ Vidi rješenje VSRH, I KŽ-Us 52/15-4, od 25. 4. 2015. u kojem je, među ostalim, naveo da je žalba protiv odluke o odbijanju prevođenja dokumentacije na kojoj se temelji potvrđena optužnica dopuštena, suprotno zaključku prvostupanjskog suda da nije dopuštena posebna žalba jer se radi o odluci radi pripremanja rasprave.